

Др Валентина БАИЋ

Криминалистичко-полицијска академија, Београд

UDK- 159.9.072.4.:177.3 - 053.81

Оригинални научни рад

Примљено 20.09.2011.

Детектовање лагања на основу посматрања невербалног понашања

Апстракт: У раду је представљено истраживање чији се основни циљ односио на добијање одговора на питање да ли се и у нашим условима издвајају као значајна одређена невербална понашања која индикују лагање, као и на питање које невербалне индикаторе лагања испитаници опажају на основу посматрања понашања. У овом истраживању учествовало је 90 студената Криминалистичко-полицијске академије, у Земуну, који су били подељени на два подузорка. У првој фази истраживања група од 10 студената (6 мушкараца и 4 девојке) подељена је случајним избором у две подгрупе, групу од 5 студената која је давала истинит исказ и групу од 5 студената која је давала лажан исказ. Други узорак чинило је 80 студената треће и четврте године (58 мушкараца и 22 девојке старости између 21-25 година), који су учествовали у другој фази истраживања. У овој фази студенти су у својству процењивача гледали 10 видео клипова на којима су били приказани студенти који су учествовали у првој фази истраживања. Након сваког приказаног снимка (истинит и лажан исказ) студенти-процењивачи попуњавали су Вријов упитник за брзу процену невербалног понашања, где су практично на тзв. 5-степену Ликертовој скали (од „никад“ до „веома често“) прво оцењивали учесталост невербалних понашања која индикују лагање, а затим су, у складу са опажањем ових понашања, вршили процену истинитости исказа.

Резултати истраживања показују да студенти-процењивачи доследно наглашавају исте облике невербалних понашања (покрети шаке и прстију, покрети главе, илустрације и оклевање у говору) када је у питању и лажан и истинит исказ. Дакле, закључак је да су студенти Криминалистичко-полицијске академије своју процену истинитости исказа темељили на већој учесталости оних невербалних понашања који се не сматрају конзистентним показатељима обмане и за која постоје стереотипна веровања о њиховој повезаности са лагањем.

Кључне речи: невербално понашање, невербални индикатори лагања, лагање, обмањивање, процена истинитости исказа, стереотипи.

Увод

Научна објашњења невербалних индикатора лагања темеље се на тврдњи да особе током лагања могу пролазити кроз три различита психолошка процеса који се означавају као: *емоционални, когнитивни и процес контроле* (Vrij, 2000).

Према мишљењу Цукермана, Костнера и Драјвера (Zuckerman, Koesntner & Driver, 1981 према Vrij, 2000) три емоције које су најчешће повезане са лагањем су: *кривња* коју особа осећа због тога што лаже; *страх* од откривања, и *узбуђење* или *задовољство* због успешног лагања друге особе. Наведене емоције последично утичу на понашање особа које лажу услед чега се у њиховом исказу могу појавити различити образци понашања. Међутим, ни за један симптом, гест, фацијалну експресију, тачније невербално понашање не може се беспоговорно рећи да означава лагање. Постоје само нека од невербалних понашања која се чешће јављају код особа које лажу, управо због утицаја наведених психолошких процеса (Vrij, 2000).

Како се људи понашају када лажу? На постављено питање није лако дати једноставан одговор. Резултати истраживања који се односе на невербалне индикаторе лагања можда су разочаравајући. Проблем лежи у чињеници да не постоји један карактеристичан образац обмањивања, односно да не постоји типично невербално понашање које је повезано са обмањивањем (DePaulo, Stone & Lassiter, 1985; Ekman, 1991; Vrij, 2008). Други проблем је у томе што различити типови људи током лагања показују различите образце невербалних понашања (Vrij, 2008). Невербални стил појединца почиње од детињства и изграђује се током живота. Начин на који то чини је у потпуности субјективан, под утицајем његовог карактера, темперамента, његовог начина живота, васпитања, културе, интересовања, прошлих искустава итд.

Сложена веза између невербалног понашања и обмане је разлог што је веома тешко извући чврсте закључке о обмањивању само на основу нечијег понашања. Ово поткрепљује и анализа преко сто истраживања невербалних показатеља лагања, али она такође показује да се неки невербални показатељи ипак чешће јављају код особа које лажу (Vrij, 2000). Више од 40 студија које су се односиле на лагање (Vrij, 2000) показују да особе које лажу имају тенденцију да спорије говоре, да имају пискутав глас, да чине више грешака у говору, да мање илуструју, да чине мање покрета рукама и прстима итд. Пол Екман је студентима медицинске школе приказивао филмове са пријатним и непријатним садржајима (Ekman & Friese, 1974) након чега су студенти имали задатак да прикрију своја права осећања и да дају опис неког пријатног садржаја. Наведни експеримент је омогућио да се прецизније дефинишу разлике у телесним радњама и покретима између оних који су лага-

ли и оних који су говорили истину. За време лагања уочене су следеће разлике:

- смањена учесталост обичних гестикулација – покрети рукама;
- повећана учесталост самододиривања, рука – лице;
- повећан број телесних покрета;
- чешће коришћење геста одмахивања руком;
- разлика у изразу лица између оних који су лагали и оних који су говорили истину – појава микроекспресије.

Налази наведених али и других истраживања показују да се смањење броја покрета објашњава последицом когнитивне сложености лажи, што за последицу има занемаривање говора тела, док се учесталост појединих покрета објашњава последицом прављења намерних покрета како би се оставио утисак искрености.

Истраживање које је презентовано у овом раду део је истраживања (Баић, 2010) које је током 2009. године спроведено на Криминалистичко-полицијској академији, у Земуну, са основним циљем добијања одговора на питање – колико су студенти Криминалистичко-полицијске академије успешни у процени истинитости исказа, као и на питање о изражености индивидуалних разлика у препознавању лагања с обзиром на пол процењивача. У истраживању се полазило од претпоставке да су студенти током школовања едуковани у наведеној области, те да ће њихова процена лажи и истине бити значајно већа од оне која се очекује на основу случајности. Досадашњи преглед истраживања показује да способност професионалаца (полицајци, цариници, судије итд.) у откривању лажи не надмашује „лаике“, уколико едукацијом нису стекли барем елементарна знања која се тичу области вербалне и невербалне комуникације и обмане, као и области психологије обмањујућег исказа (Kapardis, 2001; Garrido et al., 2004; Hartwing et al., 2004; Vrij, Winkel i Koppelaar, 1991). Резултати поменутог истраживања показали су да је тачност процене истинитости исказа била мања од процене на основу случајног погађања (48,9%). Свега 3,75% процењивача је имало способност тачне процене која је износила 80%, док је чак 65% процењивача имало проценат тачности 50% или испод нивоа шансе од 50%. Другим речима, резултати овог истраживања показали су да су поуздане процене (процент од 80% сматра се значајним) лагања могуће, али да су веома ретке. Иако су резултати истраживања показали да су жене (52,3%) у односу на мушкарце (47,6%) биле нешто успешније у процени, утврђено је да не постоји значајна повезаност у тачности процене истинитог и лажног исказа од стране оба пола процењивача ($p = 0.69$).

У истраживању које следи пошло се од претпоставке да ће студенти у својој процени невербалних понашања која индикују лагање доследно наглашавати исте облике ових понашања. Такође се пошло и од прет-

поставке да ће се студенти у својој процени истинитости исказа најчешће ослањати на она невербална понашања за која постоје стереотипна веровања да су повезана са обмањивањем, као што су повећан број покрета тела и екстремитета, повећан број илустрација, већи број грешака у говору итд., на шта упућују и резултати истраживања које су спровели Вриј и Семин (1996).

Научна оправданост истраживања лежи у чињеници да проблематика препознавања лагања у домаћој литератури, посебно у полицијској теорији, није емпиријски истраживана. У домаћој литератури постоји одређени број радова који се углавном баве теоријским разматрањима овог феномена. Додатна вредност овог рада огледа се у чињеници да је истраживање спроведено са студентима Криминалистичко-полицијске академије, посебно зато што, према мишљењу многих аутора који се баве проучавањем полиције, постоји њихова општа затвореност и отпор према научном истраживању властите праксе. Други разлог је тај што ће резултати овог емпиријског истраживања бити искоришћени у концепирању тренинга студената Криминалистичко-полицијске академије и активних полицијских службеника МУП-а Републике Србије, као и у едукацији других професионалаца чији рад подразумева процењивање истинитости исказа.

Метод

Проблем истраживања

Основни проблем на које је ово истраживање требало да да одговор јесте – да ли се и у нашим условима издвајају као значајна одређена невербална понашања која индикују лагање, и које невербалне индикаторе лагања испитаници опажају на основу посматрања понашања.

У складу са истраживачким питањем дефинисани су следећи задаци:

- на основу разлике у изражености одређених понашања код особа које говоре истину и особа које лажу, утврдити значајне невербалне знакове лагања;
- утврдити на која се невербална понашања особа које говоре истину или лаж ослањају испитаници (процењивачи) у својој процени, и да ли је учесталост опажања неких индикатора повезана са тачношћу процене.

Хипотеза

X1: Претпоставља се да ће се процењивачи у својој процени најчешће ослањати на она невербална понашања за која постоје стереотипна веровања да су повезана са обмањивањем, као што су гледање у очи, повећан број покрета екстремитета, грешке у говору итд., при чему ће постојати „лична једначина“

сваког процењивача, која би се испољила у његовој спремности да приликом процене лагања, односно искрености, доследно наглашава једне, а занемарује друге облике невербалних понашања.

Варијабле

- **процена искрености поруке** – дихотомна варијабла, процењивач је комуникациону поруку оцењивао као лаж или као истину;
- **истинитост комуникационе поруке** – дихотомна варијабла са модалитетима: обмањујућа порука (лагање) – искрена порука (говорење истине);
- **опажена учесталост облика невербалног понашања** – на 5-степену Ликертовој скали (од „није се јављало“ до „јављало се веома често“) испитаник је процењивао учесталост оних облика понашања који се узимају као индикатори лагања, а то су:
 - осмех – учесталост осмеха и смејања у току интервјуа;
 - илустрације – учесталост покрета шаке и руке, који за циљ имају да поправе и/или допуне оно што је вербално изнето;
 - самододиравање – учесталост покрета којима испитаник додирује своје тело у току интервјуа, као што су чешање главе, зглобова и друго;
 - покрети шаке и прстију – учесталост покрета шаке и прстију током интервјуа који не укључују померање руку;
 - покрети ногу и стопала – учесталост покрета ногу и стопала током интервјуа;
 - покрети главе – учесталост покрета главе током интервјуа, као што су климање главом и други покрети;
 - покрети трупа – учесталост покрета трупа (обично удружени са покретима главе) током интервјуа;
 - промена положаја – учесталост покрета током интервјуа који имају за циљ промену седећег положаја (обично удружену са покретима трупа и ногу или руку);
 - оклевање у говору – учесталост јављања узречица као што су „овај“, „ух“, „јој“ и слично током интервјуа;
 - грешке у говору – учесталост јављања појединих речи и/или реченица, мењање реченица, недовршене реченице, омашке у говору током интервјуа.

Инструмент

За потребе овог истраживања адаптиран је Вријов упитник за брзу процену невербалних понашања, који се састоји од листе облика невербалних понашања којима је придружена Ликертова 5-степенска скала

процене учесталости јављања. Невербална понашања употребљена у задатку процене изабрана су на бази налаза две студије (Vrij et al., 2000). У задатак процене било је укључено 10 невербалних понашања, то су: *осмех, илустрације, самододиривање, покрети шаке и прстију, покрети ногу и стопала, покрети главе, покрети трупа, промена положаја и оклевање у говору*, као и *грешке у говору* који се сматрају невербално вокалним знаковима.

Процене наведених невербалних понашања дате су на петостепеној Ликертовој скали, где је (1) *није се јављало*, (2) *јављало се веома ретко*, (3) *јављало се ретко*, (4) *чешће се јављало* и (5) *јављало се веома често*.

Узорак испитаника

У истраживању је учествовало 90 студента Криминалистичко-полицијске академије у Земуну. Десет студената прве године студија (6 младих и 4 девојке) учествовало је у првој фази истраживања – у припреми видео материјала који се користио у другој фази истраживања, док је сам узорак чинило 80 студената треће и четврте године (58 мушкараца и 22 девојке старости између 21-25 година), који су у другој фази истраживања вршили процену учесталости невербалних понашања, као и процену истинитости исказа.

Поступак

Истраживање је спроведено 2009. године на Криминалистичко-полицијској академији у Земуну, у склопу истраживања које је имало за циљ утврђивање успешности процене лагања на основу невербалног понашања од стране студената ове високошколске установе (Баић, 2010). Истраживање је обухватало две фазе. У првој фази је група од 10 студената прве године подељена, случајним избором, у две подгрупе – групу од 5 студената који су давали истинит исказ, и групу од 5 студената који су давали лажни (обмањујући) исказ. Група испитаника која је давала истинит исказ имала је задатак да детаљно опише фотографију пријатног садржаја, док је група испитаника која је давала лажан исказ имала задатак да, гледајући фотографију непријатног садржаја, прикрије своја права осећања и да опис фотографије пријатног садржаја. Сви испитаници описивали су различите фотографије како би се избегло касније препознавање истинитости исказа на основу вербалног садржаја. У другој фази истраживања су студенти треће и четврте године (58 мушкараца и 22 девојке), у својству процењивача, случајним редоследом гледали 10 видео клипова на којима су били приказани студенти који су учествовали у првој фази истраживања. Након сваког приказаног снимка студенти су попуњавали Вријов упитник за брзу процену невербалног понашања, где су на петостепеној Ликертовој

скали (од „никад“ до „веома често“) оцењивали учесталост невербалних понашања која се означавају као индикатори лагања и уједно дали своје мишљење о томе да ли особа са снимка лаже или говори истину.

Сви прикупљени подаци обрађени су статистичким програмом SPSS. У статистичкој обради података коришћени су следећи мултиваријантни поступци:

- класична дескриптивна статистика (аритметичка средина, проценти итд.);
- непараметријски тестови: Пирсонов, Хи квадрат тест, Ман-Витни тест;
- Пирсонов коефицијент корелације и коефицијент Поинт-бисеријске корелације;
- генерални линеарни модел – коришћен за обраду налаза експерименталног сегмента истраживања.

Резултати и дискусија

С обзиром да су различите особе давале лажан и истинит исказ, најпре смо извршили процену невербалних понашања у ситуацији лажног исказа.

У ситуацији у којој субјекти дају неистинит исказ, најизраженији аспекти невербалног понашања који се значајно разликују од преосталих невербалних понашања, сходно процени испитаника, су *покрети шаке и прстију*. Следе *покрети главе*, који се такође значајно разликују од свих преосталих понашања, а затим *илустрације, оклевање у говору, грешке у говору, осмех, покрети ногу и стопала, самододиривање, покрети трупа и промена положаја* (табела 1).

Након тога смо извршили процену невербалног понашања у ситуацији истинитог исказа. С обзиром да се показало да невербална понашања *осмех* и *промена положаја* немају варијабилитет, ова понашања нисмо укључили у даљу процену. Констатовали смо да је у овој фази истраживања регистрован значајан ефекат интеракције фактора испитаника који су давали истинит исказ и невербалног понашања. Евидентно је да је поредак значајности невербалних понашања био различит код особа које су давале истинит исказ (табела 2).

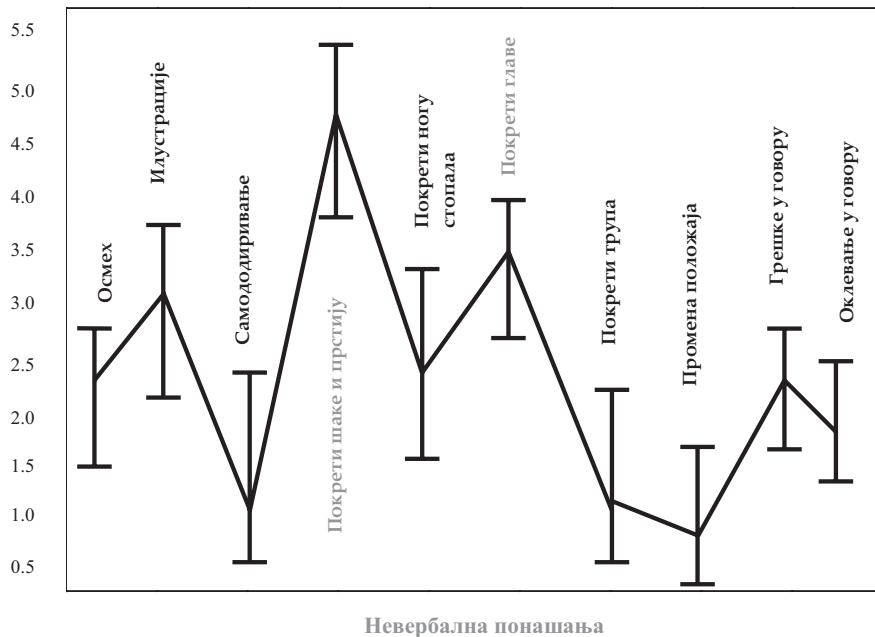
У ситуацији у којој испитаници дају истинит исказ, најизраженији аспекти невербалног понашања, сходно процени испитаника, су *покрети главе* и *покрети шаке и прстију*. Следе *илустрације, покрети ногу и стопала, оклевање у говору, покрети трупа, грешке у говору* и *самододиривање*.

Табела 1 – Разлике за нивое фактора – невербална понашања – лажан исказ

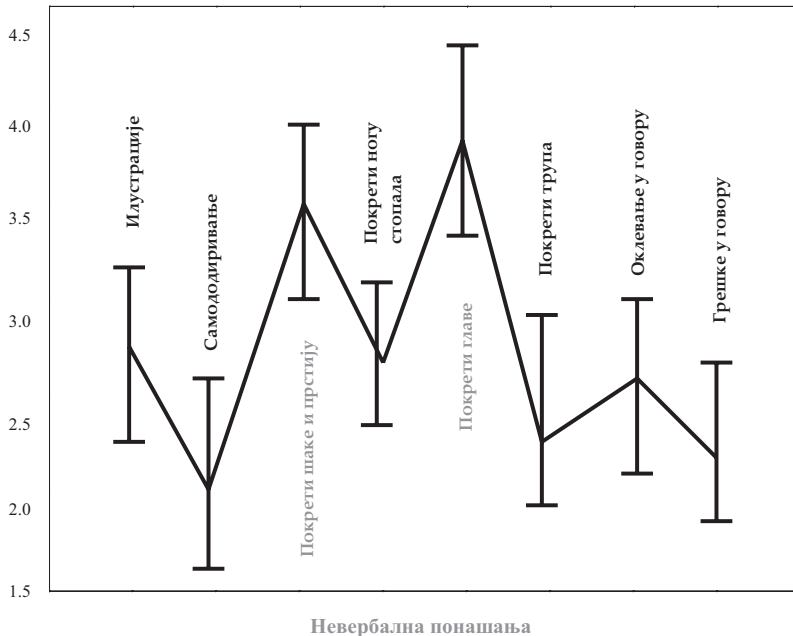
	Невербална понашања	{1}	{2}	{3}	{4}	{5}	{6}	{7}	{8}	{9}	{10}
	АС	2.035	2.6975	1.27	3.9775	2.0325	3.3	1.2325	1.1	2.5575	2.04
1.	Осмех	0.000	0.000	0.000	1.000	0.000	0.000	0.000	0.000	1.000	0.000
2.	Илустрације	0.000		0.000	0.000	0.000	0.000	0.000	0.000	0.963	0.000
3.	Самододиривање	0.000	0.000		0.000	0.000	0.000	1.000	0.877	0.000	0.000
4.	Покрети шаке и прстију	0.000	0.000	0.000		0.000	0.000	0.000	0.000	0.000	0.000
5.	Покрети ногу и стопала	1.000	0.000	0.000	0.000		0.000	0.000	0.000	0.000	1.000
6.	Покрети главе	0.000	0.000	0.000	0.000	0.000		0.000	0.000	0.000	0.000
7.	Покрети трупа	0.000	0.000	1.000	0.000	0.000	0.000		0.974	0.000	0.000
8.	Промена положаја	0.000	0.000	0.877	0.000	0.000	0.000	0.974		0.000	0.000
9.	Оклевање у говору	0.000	0.963	0.000	0.000	0.000	0.000	0.000	0.000		0.000
10.	Грешке у говору	1.000	0.000	0.000	0.000	1.000	0.000	0.000	0.000	0.000	1.000

Табела 2 – Разлике за нивое фактора – невербална понашања – истинит исказ

	Невербална понашања	{1}	{2}	{3}	{4}	{5}	{6}	{7}	{8}
	АС	2.208	1.533	3.033	2.138	3.240	1.715	2.100	1.685
1	Илустрације опажено		0.000	0.000	0.994	0.000	0.000	0.927	0.000
2	Самододиривање опажено	0.000		0.000	0.000	0.000	0.411	0.000	0.658
3	Покрети шаке и прстију опажено	0.000	0.000		0.000	0.235	0.000	0.000	0.000
4	Покрети ногу и стопала опажено	0.994	0.000	0.000		0.000	0.000	1.000	0.000
5	Покрети главе опажено	0.000	0.000	0.235	0.000		0.000	0.000	0.000
6	Покрети трупа опажено	0.000	0.411	0.000	0.000	0.000		0.000	1.000
7	Оклевање у говору опажено	0.927	0.000	0.000	1.000	0.000	0.000		0.000
8	Грешке у говору опажено	0.000	0.658	0.000	0.000	0.000	1.000	0.000	

Графикон 1 – Поредак значајности невербалних понашања – лажни

Графикон 2 – Приказ поретка значајности невербалних понашања – истинит исказ

Будући да је у нацрт уведен и фактор пола, могли смо констатовати да се процењивачи мушког и женског пола разликују по значају који су придавали појединим невербалним понашањима. У ситуацији лажног и истинитог исказа, од стране процењивача четири понашања су опажена као најзначајнија, а то су: *покрети шаке и прстију, покрети главе, илустрације* и *оклевање у говору*, док се поредак мање важних невербалних понашања разликује. *Грешке у говору* и *покрети ногу и стопала* од стране процењивача мушког и женског пола су пермутовани, што важи и за поредак *самододиривања* и *покрета трупа*, изузев *осмеха*.

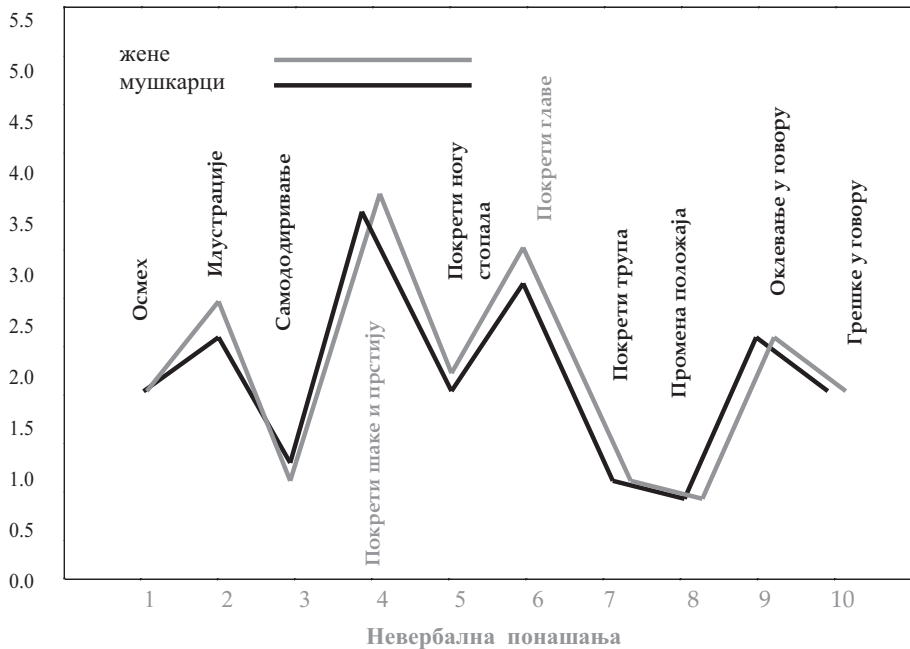
Табела 3 – *Поредак невербалних понашања по интензитету – мушкарци*

1.	Покрети шаке и прстију опажено	3.893
2.	Покрети главе опажено	3.182
3.	Илустрације опажено	2.631
4.	Оклевање у говору опажено	2.562
5.	Грешке у говору опажено	2.079
6.	Осмех опажено	2.006
7.	Покрети ногу и стопала опажено	1.993
8.	Самододиривање опажено	1.310
9.	Покрети трупа опажено	1.251
10.	Промена положаја опажено	1.131

Табела 4 – *Поредак невербалних понашања по интензитету – жене*

1.	Покрети шаке и прстију опажено	4.200
2.	Покрети главе опажено	3.609
3.	Илустрације опажено	2.872
4.	Оклевање у говору опажено	2.545
5.	Покрети ногу и стопала опажено	2.136
6.	Осмех опажено	2.109
7.	Грешке у говору опажено	1.936
8.	Покрети трупа опажено	1.181
9.	Самододиривање опажено	1.163
10.	Промена положаја опажено	1.018

Ради добијања одговора на питање на које су се невербалне знакове ослањали процењивачи приликом процене истинитости исказа на основу посматрања понашања, израчунате су просечне корелације невербалних понашања са истинитошћу исказа (табела 5).

Графикон 3 – Поредак значајности невербалних понашања – мушкарци/жене

Просечне корелације невербалних знакова са истинитошћу исказа углавном су ниског интензитета, изузев за *оклевање у говору* и *грешке у говору*. Иако су и ти коефицијенти корелације скромног интензитета, може се рећи да се уочава тенденција да су они испитаници који су наведене невербалне знакове процењивали као мање учестале уствари процењивали тачно.

Резултати истраживања показују да су студенти-процењивачи означавали *покрете шаке и прстију*, *покрете главе*, *илустрације* и *оклевање у говору* као невербална понашања која су карактеристична за испитанике чији се исказ препознаје као лажан. Своју процену лажи темељили су на већој фреквенцији, односно учесталости ових невербалних понашања, иако резултати многобројних истраживања показују да се ради о недоследним обрасцима понашања (Köhnken, 1985; Mann, Vrij & Bull, 1998; Vrij & Heaven, 1999; Vrij & Winkel, 1991). Индикативно је да су ова невербална понашања процењивачи препознавали и код особа чији је исказ оцењен као истинит.

Претпоставља се да је означавање *оклевања у говору* као индикатора лагања последица мишљења да особе које лажу треба да уложе више когнитивног напора како би осмислили своје излагање и дали уверљив исказ што је у суштини тачно, али се као последица таквог когнитивног напора јављају и неки други облици невербалних понашања чија је учесталост јављања мања. Насупрот томе, процењивачи су, управо супрот-

но, већу учесталост *покрета шаке и прстију, покрета главе и илустрација* означили као индикаторе лагања.

Табела 5 – Просечне корелације невербалних понашања са истинитошћу исказа

	Осмех	Илустрације	Самододиривање	Покрети шаке и прстију	Покрети ногу и стопала	Покрети главе	Покрети трупа	Промена положаја	Оклевање у говору	Грешке у говору
Процена истинитости 1	-0.17	-0.114	0.07	-0.121	-0.057	-0.047	0.086	-0.014	-0.153	-0.25
Процена истинитости 2	0.033	-0.015	-0.129	-0.159	-0.016	0.038	0.138	0.002	-0.11	-0.126
Процена истинитости 3	-0.075	-0.056	-0.026	-0.141	-0.229	-0.071	0.043	-0.066	0.046	-0.003
Процена истинитости 4	-0.282	-0.059	-0.1	-0.145	-0.07	-0.027	0.056	-0.07	-0.269	-0.334
Процена истинитости 5	-0.048	0.106	-0.307	-0.159	-0.129	0.027	0.131	0.025	-0.215	-0.195
Процена истинитости 6	-0.141	0.097	-0.041	-0.013	-0.153	0.082	-0.173	-0.153	-0.097	-0.133
Процена истинитости 7		0.169	0.057	-0.05	-0.326	-0.366	-0.497		-0.305	-0.322
Процена истинитости 8	-0.064	0.05	-0.234	0.104	-0.244	0.025	-0.164	-0.268	-0.215	-0.282
Процена истинитости 9	-0.128	0.046	-0.053	0.059	0.016	-0.097	0.088	-0.104	-0.038	-0.148
Процена истинитости 10	-0.012	-0.042	0.068	-0.127	-0.067	-0.058	0.042	-0.156	-0.318	-0.143
Просечна корелација*	-0.089	0.018	-0.069	-0.075	-0.127	-0.049	-0.025	-0.089	-0.167	-0.193
**	0.133	0.134	0.130	0.11	0.161	0.126	0.192	0.115	0.2	0.216

*просечна корелација – предзнак узет у обзир (као у *Статистици*)

** корен из просечних квадраних коефицијената корелације (Root Mean Square – RMS)

Што се тиче *илустрација*, претпостављамо да су студенти, вођени погрешним и стереотипним веровањима, њих означили као понашање која има везе са лагањем а не са емоционалним узбуђењем или тремом. Илустрације представљају телесне покрете којима се илуструје говор

како би се лакше објасниле идеје које је тешко изрећи речима, због чега је разумљиво зашто без употребе речи немају неко јасно значење (Ekman, 1992). Такође, њихов број се приликом лагања смањује јер људи више илуструју када су емоционално узбуђени, а не када лажу.

Закључак

Основни закључак на који упућују резултати јесте да је потврђена претпоставка од које се у истраживању пошло, тачније потврђено је да су се студенти у својој процени ослањали на она невербална понашања за која постоје стереотипна веровања о њиховој повезаности са обмањивањем. Такође је уочено постојање тзв. „личне једначине“ која се испољавала у томе да су студенти доследно наглашавали једне, а занемаривали друге облике невербалних понашања.

Стереотипно мишљење о невербалном понашању особа које лажу последица је поједностављеног и погрешног уверења о невербалним индикаторима лагања, као и неоправдане генерализације будући да приликом лагања различити типови људи показују различита, а не идентична невербална понашања. Такође, предиктивна значајност ових невербалних понашања може се објаснити и последицом наивних теорија процењивача о невербалним знаковима лагања. Као што су показали и резултати истраживања (Баић, 2010), стереотипно и погрешно мишљење о невербалним индикаторима лагања последица је недовољног знања које се односи на област психологије обмањујућег исказа.

Имајући у виду значај ове области за полицијски рад, резултати овог истраживања биће искоришћени за осмишљавање програма обуке у откривању или детекцији лагања, који би се, између осталог, базирао на два аспекта откривања обмањујућег исказа – на *анализи вербалног исказа* (процена вербалног исказа врши се применом система критеријума познатог под називом Criterion Based Content Analysis/Statement Validity Assessment (CBCA) – Анализа садржаја исказа на темељу критеријума/Процена ваљаности исказа) (Steller & Köhneken, 1989) и на *процени невербалног исказа на основу посматрања понашања*.

Литература:

1. Баић, В., (2010). *Тачност процене лагања и невербалних понашања која индикују лаж и обмањивање*, Примењена психологија 1, стр. 77-89.
2. De Paulo, B. M., Stone, J. I. & Lassiter, G. D., (1985). *Deceiving and detecting deceit*. The self and social life, стр. 323-370.
3. Ekman, P., (1991). *Telling lies*. New York: W.W. Norton.

4. Ekman, P., (1992). *Telling lie: clues to deceit in the marketplace, politics and marriage*. New York: W. W. Norton.
5. Garrido, E., Masip, J. & Herrero, C., (2004). *Police officers' credibility judgements: Accuracy and estimated ability*. International Journal of Psychology, 39, стр. 254-275.
6. Hartwing, M., Granhag, P. A., Strömwall, L. & Vrij, A., (2004). *Police officers' detection accuracy: Interrogating freely versus observing video*. Police Quarterly, 7, стр. 429-456.
7. Kapardis, A., (2001) *Psychology and Law*. Cambridge: Cambridge University Press.
8. Köhnken, G., (1985). *Speech and deception of eyewitnesses*. An information processing approach. The psychology of women, стр. 17-139.
9. Mann, S., Vrij, A. & Bull, R., (1998). *Telling and detecting lies*. Paper presented at the Eighth annual Meeting of the European Association on Psychology and Law in Cracow, Poland, September 1998.
10. Steller, M. & Köhnken, G., (1989). *Criteria-Based Content Analysis*. Psychological methods in criminal investigation and evidence, стр. 217-245.
11. Vrij, A., (2000). *Detecting Lies and Deceit*. Chichester: John Wiley & Sons Ltd.
12. Vrij, A., (2008). *Detecting Lies and Deceit*. Chichester: John Wiley & Sons Ltd. (допуњено издање).
13. Vrij, A., Edwards, K., Roberts, K. P. & Bull, R., (2000). *Detecting deceit via analysis of verbal and nonverbal behavior*. Journal of Nonverbal Behavior, 24, стр. 239-263.
14. Vrij, A., Edwards, K. & Bull, R., (2001). *Stereotypical Verbal and Nonverbal Responses While Deceiving Others*. Personality and Social Psychology Bulletin, 27, стр. 899-909.
15. Vrij, A. & Heaven, S., (1999). *Vocal and verbal indicators of deception as a function of lie complexity*. Psychology, crime & Law, 5, стр. 203-315.
16. Vrij, A. & Semin, G. R., (1996). *Lie experts' beliefs about nonverbal indicators of deception*. Journal of Nonverbal Behavior, 20, стр. 65-80.
17. Vrij, A. & Winkel, F. W., (1991). *Cultural patterns in Dutch and Surinam nonverbal behavior. An analysis of simulated police/citizen encounters*. Journal of Nonverbal Behavior, 15, стр. 169-184.
18. Vrij, A., Winkel, F. W. & Koppelaar, L., (1991). *Interactie tussen politiefunctionarissen frequentie en het effect van aan-en weggijken op de impressie formatie*. Nederlands Tijdschrift voor de Psychologie, 46, стр. 8-20.

Detecting Deceit Based on Observing Nonverbal Behavior

Abstract: *The study was conducted on a sample of 90 students of Academy of Criminalistic and Police Studies in Zemun, Serbia. The sample was divided into two subsamples. The first one comprised ten junior students (6 men and 4 women). Five of them were asked to present true statements, while the other five were asked to deliver false statements. All the statements were filmed and presented to the second group of students. That group consisted of 80 senior students (58 men and 22 women, aged 21 to 25). They had two tasks – to determine whether each statement was true or false, and to estimate the frequency of presenters' non-verbal behaviours. The frequency of non-verbal behaviours was assessed using Vrij's questionnaire.*

The results showed that students-estimators consistently emphasized the same forms of nonverbal behavior (hand movements, illustrations, hesitation during speech, head movements) when it comes to the false and true statement. Their assessment was based on a greater frequency of non-verbal behavior, which is not considered to be a consistent indicator of deception and for which there are stereotypical beliefs about their relationship with deception.

Key words: *nonverbal communication, non-verbal indicators of lying, lying, deception, the assessment of truthfulness of statements, stereotypes.*